

Eläimistä saatavien sivutuotteiden valvonta 2012

Evira/2386/0411/2013

Eviran raportti
Hyväksymispäivä 27.5.2013

Hyväksyjä	Sinikka Marmo / Jaana Mikkola / Auli Vaarala
Esittelijä	Hanna Laatio / Saana Orkola / Tuula Lundén
Lisätietoja	Hanna Laatio / Saana Orkola / Tuula Lundén

Sisällysluettelo

1	ARVIO VALVONNAN VAIKUTTAVUUDEN TOTEUTUMISESTA.....	4
2	VALVONTASUUNNITELMAN TOTEUTUMINEN	4
3	TOIMINNAN JA TUOTTEIDEN SÄÄNNÖSTENMUKAISUUS	11
3.1	Todetut puutteet ja niiden yleisyys	11
3.2	Puutteiden analyysi.....	11
4	AUDITOINNIT JA MUU SAATU PALAUTE	17
5	ENNALTAEHKÄISEVÄT JA KORJAAVAT TOIMENPITEET	17
5.1	Toimijoiden säädösten tuntemuksen varmistaminen	17
5.2	Toimijoille annetut seuraamukset ja puutteiden korjaamistoimenpiteiden varmistaminen	17
5.3	Valvontajärjestelmään liittyvät korjaavat toimenpiteet	17
6	TOIMINNAN RESURSSIT	18
7	MUUTOKSET SEURAAVIEN VUOSIEN TOIMINTAAN	19

1 ARVIO VALVONNAN VAIKUTTAVUUDEN TOTEUTUMISESTA

Sivutuotevalvonnan tavoitteena on varmistaa, ettei sivutuotteista aiheudu eläintautien leviämisen vaaraa, eikä muutakaan vaaraa ympäristölle, ihmisille tai eläimille. Tämä tavoite toteutui pääsääntöisesti hyvin. Valvonnassa havaittiin joitakin tapauksia, joissa teurastamoissa syntyviä sivutuotteita oli hävitetty säännöstenvastaisesti, eikä niiden käsittely ollut aina asianmukaista. Näistä tapauksista ei kuitenkaan aiheutunut välitöntä vaaraa ihmisten tai eläinten turvallisuudelle.

Raatokeraily toimi hyvin, mutta kuolleita eläimiä hävitettiin silti edelleen jonkin verran säännöstenvastaisesti. Kuitenkin esimerkiksi keräilyalueella haudattujen naudan raatojen määrä laski edellisestä vuodesta kaikkien aluehallintovirastojen alueilla. Ilmeisesti aiempina vuosina tehdyt toimet valvonnan tehostamiseksi vaikuttavat edelleenkin ja toimijat ovat entistä paremmin selvillä lainsäädännön vaatimuksista. Haaskarekisterin toiminta on tehostanut haaskanpitopaikkojen ilmoittamista kiitettävästi. Raporttien saantia rekisteristä on edelleen kehitettävä.

Valvonnan koordinoinnissa eri viranomaisten välillä on ollut puutteita, mikä johtuu sivutuotevalvonnan päällekkäisyydestä ja valvonnan jakautumisesta useille eri valvontaviranomaisille. Vuonna 2013 valmistuvan Eviran laatiman sivutuotevalvonnan kehittämissuunnitelman toivotaan selkeyttävän valvonnan koordinointia.

Sivutuotevalvonta toteutui eritasoisesti eri valvontaa suorittavien viranomaisten osalta. Eviran rehu- ja lannoitevalvontayksikön valvonta toteutui valvontasuunnitelman mukaisesti sekä rehujen että lannoitteiden osalta. Tarkastuskertomuksiin kirjattujen puutteiden korjaamista valvottiin ja valvontasuunnitelman ulkopuoliset uusien toimijoiden hyväksynät tehtiin viivytyksettä. Läänin- ja kunnaneläinlääkäreille kuuluvan laitosten valvonnan osalta kokonaistilanne on heikentynyt, eikä laitosten valvonta ole toteutunut odotetulla tavalla, joskin on huomattava, että aluehallintovirastojen välillä on suuriakin eroja valvontojen toteuttamisasteessa. Joidenkin aluehallintovirastojen alueilla on ollut vaikeuksia täyttää eläinlääkäreiden virkoja, ja vaihtuvuus on ollut suuri. Tämä on näkynyt sivutuotelaitosten valvonnan sekä sivutuotteisiin liittyvän tietämyksen vähentymisenä.

Läänin-, kunnan- ja tarkastuseläinlääkärit valvovat sivutuotetoimijoita Eviran valvontaohjeen mukaisesti. Uusi Eviran laatima sivutuotevalvontaohje, jonka avulla pyrittiin kohdentamaan valvontaa riskiperusteisesti, otettiin käyttöön keväällä. Käytännössä tämä tarkoittaa, että vuoden 2012 alusta alkaen läänin- ja kunnaneläinlääkäreiden vuosittain tarkastettavien laitosten vähimmäismäärä on pienentynyt. Tästä huolimatta teknisten laitosten, tilarehustamojen sekä luokan 1 ja 2 käsittelylaitosten osalta myös tarkastettujen laitosten osuus suhteessa edellytettyihin tarkastuksiin pieneni. Yhteensä kaikkia paikallisten valvojien tekemiä tarkastuksia tehtiin noin kolmasosa vähemmän kuin edellisenä vuotena.

2 VALVONTASUUNNITELMAN TOTEUTUMINEN

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 1774/2002 (sivutuoteasetus) ja sen 4.3.2011 korvanneet asetukset (EY) N:o 1069/2009 ja (EU) N:o 142/2011 edellyttävät, että sivutuotteita käsittelevillä, varastoivilla ja hävittävillä laitoksilla on oltava toimivaltaisen viranomaisen hyväksyntä tai rekisteröinti. Lisäksi viranomaisen on säännöllisin väliajoin suoritettava tarkastuksia ja valvontaa näissä laitoksissa. Valvontaviranomaiset on määrätty laitostyyppikohtaisesti MMM:n asetuksessa N:o 1193/2011. Lannoitevalmisteita valmistavien laitosten hyväksyminen ja valvonta määritellään lannoitevalmistelaisissa (539/2006).

Maa- ja metsätalousministeriön asetuksen 1193/2011 mukaan Evira valvoo hyväksymiään ja rekisteröimiään laitoksia laatimansa valvontasuunnitelman mukaisesti. Tarkastuseläinlääkärit, aluehallintovirastot ja kunnaneläinlääkärit valvovat Eviran ja itse rekisteröimiään ja hyväksymiään laitoksia Eviran vuosittaisen riskiperusteisen valvontaohjeen perusteella laatimansa valvontasuunnitelman mukaisesti. Vielä vuonna 2011 paikallisten valvojien tekemien tarkastusten määrä määriteltiin laitostyyppikohtaisesti suoraan lainsäädännössä (MMM 850/2005). Eviran valvontaohjeen mukaan aluehallintoviraston ja kunnan alueella sijaitsevista sivutuoteasetuksen mukaisista käsittelylaitoksista oli tarkastettava 100 %, polttolaitoksista 30 % ja muista laitoksista 50 %. Aluehallintovirastot päättävät tarkastettavat laitokset omaan riskinarviointiinsa perustuen aluehallintovirastonsa sekä alueensa kuten osalta. Tarkastuseläinlääkärit valvovat teurastamojen yhteydessä olevia keräyskeskuksia osana muuta laitosvalvontaa. He toimittavat keräyskeskuksissa suorittamastaan valvonnasta vuosiyhteenvedon Eviraan.

Taulukossa 2 on esitetty laitostyyppikohtaisesti Eviran valvontaohjeessaan edellyttämien ja toteutuneiden tarkastusten määrät vuonna 2012 sekä lainsäädännön edellyttämien tarkastusten määrät vuosina 2010 ja 2011. Tarkastuskohteet on eritelty valvontaviranomaisittain. Lisäksi samassa taulukossa on esitetty Eviran rehu- ja lannoitervalvontayksikön tekemät tarkastukset (suunnitellut ja hyväksymistarkastukset).

Elintarvikehuoneistot ovat sivutuoteasetuksen mukaisia sivutuotteiden valmistusketjun lähtöpisteitä, mutta eivät sivutuoteasetuksen tarkoittamia, sivutuoteasetuksen mukaisia laitoksia. Elintarvikehuoneistoissa sivutuoteasetuksen noudattamisen valvonnasta vastaa elintarvikevalvonnasta vastaava viranomainen.

Sivutuotealan toimijoiden hyväksyminen ja valvonta

Aluehallintovirastojen läänineläinlääkärit hyväksyvät tai rekisteröivät sekä valvovat väliasteen laitoksia, osaa teknisistä laitoksista (esim. kosmetiikka- ja lääkelaitokset, jotka käyttävät sivutuotteita) ja niitä käsittelylaitoksia, jotka käyttävät vaihtoehtoisia käsittelymenetelmiä. Kunnaneläinlääkärit hyväksyvät kaikki polttolaitokset ja valvovat niitä. Myös teknisiä tuotteita varastoivat laitokset ja osa teknisistä tuotteista valmistavista laitoksista ovat kunnaneläinlääkärien valvomia.

Eviran tarkastuseläinlääkärit vastaavat sivutuotevalvonnasta teurastamoissa ja niiden yhteydessä olevissa muissa elintarvikealan laitoksissa sekä teurastamoiden yhteydessä olevissa keräyskeskuksissa. Osassa pienteurastamoista Eviran palkkaamat sivutoimiset palkkioperusteiset tarkastuseläinlääkärit huolehtivat sekä lihantarkastuksesta että laitosvalvonnasta. Muutamassa pienteurastamossa lihantarkastus on hoidettu tekemällä sopimus kunnan kanssa.

Evira valvoo eläimistä saatavia sivutuotteita luokan 1, 2 ja 3 käsittelylaitosten, lemmikkieläinten ruokia valmistavien laitosten, turkiseläimille rehua valmistavien laitosten (keräyskeskukset, rehusekoittamot, tilarehustamot), varastointilaitosten sekä lannoitteita ja maanparannusaineita valmistavien laitosten osalta. Luokan 1, 2 ja 3 käsittelylaitoksilta sekä lemmikkieläinten ruokia valmistavilta laitoksilta edellytetään hyväksyntää ja keräyskeskuksilta sekä rehusekoittamoilta ja tilarehustamoilta rekisteröintiä. Evira valvoo hyväksymiään ja rekisteröimiään laitoksia riskiperusteisesti vuosittaisen valvontasuunnitelmansa mukaisesti. Osa valvonnasta tapahtuu kuitenkin vain paikallisten valvojien toimesta.

Kunnan- ja läänineläinlääkäreiden sekä tarkastuseläinlääkäreiden suorittama hyväksyntä ja valvonta

Vuoden 2012 lopussa kunnan- ja läänineläinlääkäreiden hyväksymiä sivutuotealan laitoksia oli 191 kpl. Tähän lukuun ei ole laskettu vuonna 2012 Eviran rekisteröitäväk-

si siirrettyjä tilarehustamoita, minkä takia laitosten kokonaislukumäärää ei voi suoraan verrata vuoden 2011 laitosmäärään. Tilarehustamoita oli vuoden 2012 lopussa 51 kpl. Vuoden aikana hyväksyttiin 25 uutta sivutuotelaitosta. Eniten hyväksyttiin poltto- ja rinnakkaispolttolaitoksia (22 kpl). Valtaosa näistä oli tilakohtaisia pienen kapasiteetin laitoksia, joiden tarkoituksena oli hävittää tilalla kuollutta siipikarjaa. Kolme hyväksyttyä polttolaitosta käsittelivät lemmikkieläinten ruhoja. Vuonna 2012 hyväksyttyjen polttolaitosten lisäksi Eviran tietoon tuli 9 kpl jo aiempina vuosina hyväksyttyjä laitoksia. Yksi polttolaitos lopetti toimintansa vuonna 2012. Väliasteen laitoksia hyväksyttiin 2 kpl. Toinen varastoi luokan 3 kaupan entisiä eläinperäisiä elintarvikkeita ennen niiden kuljetusta hävitettäväksi tai hyödynnettäväksi ja toinen puolestaan välivarastoi tiloilla kuolleiden eläinten luokan 1 ruhoja ennen niiden kuljetusta käsittelylaitokseen. Lisäksi hyväksyttiin yksi tekninen laitos, joka jatkokäsittelee pääosin hirven- ja peurannahkoja. Taulukossa 1 on esitetty toimivien sivutuotealan laitosten määrät vuosina 2010 - 2012 sekä vuonna 2012 hyväksyttyjen laitosten määrät.

Polttolaitosten, teknisten varastointilaitosten ja väliasteen laitosten tarkastuksista toteutui 48 %, mikä on 7 prosenttiyksikköä enemmän kuin vuonna 2012. Tätä prosenttiosuutta ei kuitenkaan voida suoraan verrata edelliseen vuoteen, sillä uuden riskiperusteisuuden pohjautuvan valvontaohjeen mukaan kaikkia toiminnassa olevia laitoksia ei enää tarvinnut vuodesta 2012 alkaen tarkastaa vuosittain. Esimerkiksi väliasteen laitosten vuosittainen tarkastusosuus kullakin alueella oli uuden ohjeen mukaan 50 %. Laitosten valvonnat toteutuivat parhaiten Etelä-Suomen aluehallintoviraston alueella, missä tarkastettiin 100 % ennalta määrätystä laitoksista. Vähiten tarkastuksia tehtiin Itä-Suomen, Pohjois-Suomen ja Lapin aluehallintovirastojen alueilla, joissa ei tarkastettu yhtään laitosta v. 2012. Vähiten tarkastettiin tilarehustamoita ja luokan 2 käsittelylaitoksia (noin 20 % tavoitteesta). Eniten tarkastettiin väliasteen laitoksia, turkisrehusekoittamoita (67 %) ja polttolaitoksia (63 %).

Aluehallintovirastot valvovat myös kansainvälisestä liikenteestä peräisin olevaa ruokajätettä käsitteleviä toimijoita. Näitä toimijoita ovat ruokajätehuollosta satamissa, lentokentillä ja varikoilla vastaavat tahot, jätteen keräily- ja kuljetusliikkeet sekä kaatopaikat ja polttolaitokset. Näitä toimijoita ei tarkastettu vuonna 2012.

Evira huolehtii elintarvikevalvonnasta teurastamoissa vuosisuunnitelmansa mukaisesti. Vuonna 2012 tarkastuseläinlääkäreiden valvottavana oli 18 isoa teurastamoita ja 50 pienteurastamoita. Tarkastuseläinlääkäreiden tekemät, sivutuotteita koskevat tarkastuskertomukset saatiin 17 teurastamolta, joista 3 oli pienteurastamoita. Teurastamojen yhteydessä oli 15 keräyskeskusta, joista tarkastuseläinlääkärit lähettivät Eviraan yhteensä 11 tarkastuskertomusta. Muiden elintarvikealan laitosten ja ilmoitettavien elintarvikehuoneistojen sivutuotevalvonnan tuloksia ei keskitetysti raportoitu Eviraan.

Eviran rehu- ja lannoitevalvontayksikön suorittama hyväksyntä ja valvonta

Evira hyväksyi tai rekisteröi 7 uutta sivutuotealan laitosta, joista yksi oli luokan 2 käsittelylaitos, viisi lemmikkieläinten ruokia valmistavaa laitosta ja yksi turkisrehusekoittamo. Lisäksi hyväksyttiin 14 uutta lannoitevalmisteita valmistavaa tai varastoivaa laitosta. Näistä hyväksynnöistä viisi oli varastohyväksyntöjä ja yhdeksän valmistavien laitosten hyväksyntöjä. Kahdeksan valmistavaa laitosta hyväksyttiin kansallisin vaatimuksin.

Hyväksyttyjä ja rekisteröityjä laitoksia tarkastetaan vuosittaisen suunnitelman mukaisesti. Eviran vuodelle 2012 suunnitellut sivutuotealan laitosten tarkastukset toteutuivat suunnitellusti. Vuosisuunnitelman lisäksi tarkastettiin uudet hyväksytyt ja rekisteröidyt laitokset.

Lannoitevalmistealan laitoksia tarkastettiin vuonna 2012 yhteensä 31 laitosta. Tarkastuksista 22 koski hyväksytyjä laitoksia ja 4 tarkastusta koski laitoshyväksyntäkäsittelyä sekä 5 tarkastusta varastohyväksyntää.

Taulukko 1. Hyväksytyjen ja rekisteröityjen laitosten määrä

Laitos	Määrä 2010 lopussa (kpl)	Määrä 2011 lopussa (kpl)	2012 hyväksyttiin tai rekisteröitiin (kpl)	Määrä 2012 lopussa (kpl)
Polttolaitos	93	112	22	144
Tekninen laitos	27	28	1	29
Tilarehustamo	47	47	4	51
Teknisten tuotteiden varastointilaitos	5	4	0	4
Väliasteen laitos	8	12	2	14
Käsittelylaitos		9	1	10
Lemmikkieläinten ruokia valmistava laitos		25	5	28
Turkisrehusekoittamo		11	1	12
Keräyskeskus		21	0	21
Rehujen varastointilaitos (sivutuote)		14	0	12
Lannoitevalmistealan laitos		63	9	72
Yhteensä	180	346	45	397

Taulukko 2. Sivutuotelaitosten tarkastukset 2010 - 2012

Kunnaneläinlääkärin tarkastettavat laitokset	Edellytetyt (kpl)			Toteutuneet (kpl)			Toteutuma %		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Polttolaitos	71	83	37	39	38	23	55	46	63
Tekninen laitos	16	16	8	11	6	2	69	33	25
Tekn.varastointilaitos	5	4	2	1	1	1	20	25	50
Tilarehustamo	43	46	26	26	12	5	60	26	19
Luokan 3 käsittelylaitos		2	3		1	1		50	33
Lemmikkiel. ruokia valm. laitos		20	14		5	7		25	50
Turkisrehusekoittamo		11	6		4	4		36	67
Keräyskeskus (ei teur. yht.)		5	3		0	0		0	0
Yhteensä:	135	189	99	77	67	43	57	35	43
Lälineläinlääkärin tarkastettavat laitokset									
Tekninen laitos	0	1	6	0	0	2	100	0	33
Väliasteen laitos	6	9	6	6	4	4	100	44	67
Luokan 1 käsittelylaitos		1	1		1	0		100	0
Luokan 2 käsittelylaitos		5	5		5	1		100	20
Yhteensä:	12	28	18	10	17	7	100	61	39
Tarkastuseläinlääkärin tarkastettavat laitokset									
Keräyskeskus (teur. yht.)		15	15		9	11		60	73
Teurastamot (suuret)		19	18		16	14		84	77
Pienteurastamot			50			3			<1
Yhteensä:		34	69		25	26		74	38

Kaikki yhteensä:		251	186		109	76		43	41
Eviran rehu- ja lannoitevalvontayksikön tekemät tarkastukset, valvontasuunnitelman perusteella									
	Suunnitellut (kpl)			Toteutuneet (kpl)			Toteuma %		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Käsittelylaitos	6	10	6	6	10	8	100	100	133
Lemmikkiel. ruokia valm. laitos	1	6	10	6	10	15	600	167	150
Turkisrehusekoittamo	5	4	7	6	4	8	120	100	114
Keräyskeskus	5	8	4	6	8	4	120	100	100
Rehujen varastointilaitos	10	4	5	7	4	5	70	100	100
Lannoitevalmistean laitokset			39	9	25	31			79
Yhteensä	27	28	71	40	51	71	202	113	100

Kunnan- ja läänineläinlääkäreiden vastuulla oleva muu sivutuotevalvonta

Sivutuotteiden hävittämisen valvonta ja valvonnan toteutuminen

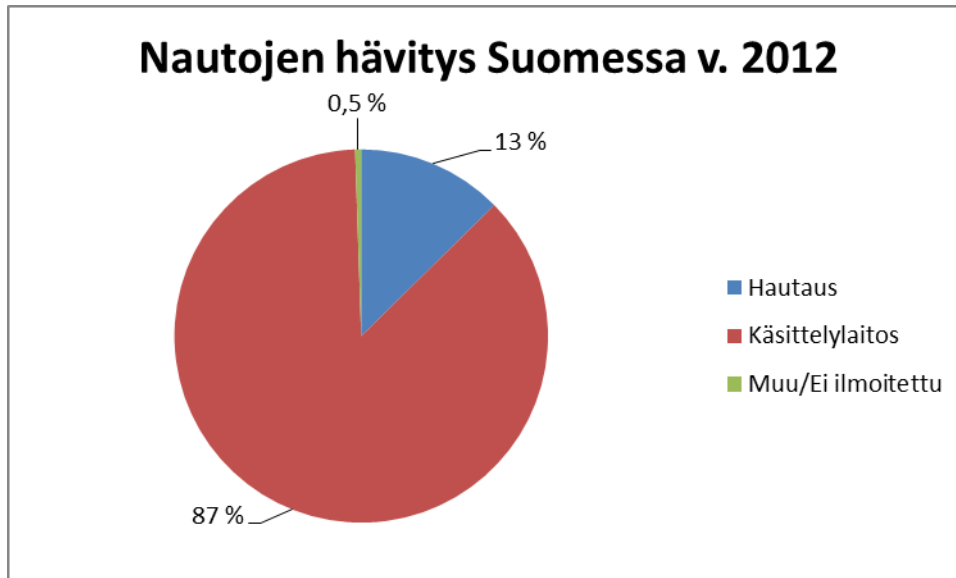
Kunnaneläinlääkäri valvoo alueellaan tapahtuvaa sivutuotteiden hävittämistä. Konnaisten nautojen, lampaiden, vuohien, sikojen ja siipikarjan raatojen sekä kotiteurastuksen sivutuotteiden ja tiettyjen muiden MMMa 1192/2011 4 ja 5 §:n mukaisten sivutuotteiden hautaaminen oli sallittua ns. syrjäisillä alueilla vuonna 2012. MMMa N:o 1193/2011 voimaantulon myötä toimijoiden velvollisuus ilmoittaa hautaamisesta kunnaneläinlääkärille poistui vuonna 2012. Tarvittaessa kunnaneläinlääkärin on kuitenkin tarkastettava toimijoiden hautauksesta pitämä kirjanpito, josta on käytävä ilmi haudatun eläimen tai sivutuotteen laji, määrä, sivutuoteluokka, hautauspäivämäärä ja -paikka. Läänineläinlääkärin on valvottava, että sivutuotteita haudataan vain syrjäisillä alueilla. Tautitapauksissa ilmoitus tehdään aluehallintovirastolle.

Kotiteurastus

Tilojen omaan käyttöön teurastettiin eläinrekisterien tietojen mukaan 9026 nautaa, 8214 lammasta ja 301 vuolta. Vuonna 2011 kotiteurastettujen nautojen määrä oli 8723 kpl, lampaiden 9092 kpl ja vuohien 600 kpl.

Kuolleet naudat

Koko maassa tiloilla kuoli tai lopetettiin v. 2012 nautarekisterin mukaan yhteensä 39 395 nautaa, mikä on 1662 kpl vähemmän kuin edellisenä vuonna. Näistä 35 884 kuoli keräilyalueella (91,1 %). Eniten nautoja kuoli ja lopetettiin toukokuussa (3669 kpl) ja vähiten syyskuussa (2810 kpl). Syrjäisellä alueella kuolleista naudoista hävitettiin 95 % (3340 kpl) hautaamalla. Keräilyalueella raadoista hävitettiin käsittelylaitokseen toimittamalla noin 95 % (34 066 kpl), hautaamalla n. 4,6 % (1636 kpl) ja muilla tavoin 0,5 % (182 kpl). Viimeksi mainituissa tapauksissa hävitystapaa ei ollut kerrottu, hävitystavaksi oli kirjattu ”muu” tai raadot oli ilmoitettu hävitetyiksi polttamalla. Kuvasta 2 käy ilmi, että koko Suomen kaikista tiloilla kuolleista naudoista 87 % päättyi käsittelylaitokseen ja 13 % haudattiin.

Kuva 1. Kuolleiden nautojen hävitystavat v. 2012.

Kuolleet lampaat ja vuohet

Vuosi 2011 oli ensimmäinen vuosi, kun lammas-vuohirekisteristä oli mahdollista saada eroteltua tapahtumia syrjäisellä ja keräilyalueella. Rekisterin mukaan tiloilla kuolleita ja lopetettuja lampaita ja vuohia oli vuonna 2012 koko maassa 6356 kpl. Hävitystapa oli ilmoitettu lähes jokaisessa tapauksessa. Keräilyalueella 67 % raadoista toimitettiin käsittelylaitokseen. 17 % raadoista hävitettiin hautaamalla ja 4 % polttamalla. Raadoista 11 % hävitettiin muulla tavoin. Syrjäisellä alueella käsittelylaitokseen toimitettiin 1,7 % raadoista. Haudaamalla hävitettiin 88 %, polttamalla 2,4 % ja muulla tavoin 8 %. Tilasto lampaiden ja vuohien hävitystavoista vuosina 2009 - 2012 on esitetty taulukossa 3.

Taulukko 3. Lampaiden ja vuohien hävitystavat 2009 - 2012

Vuosi	2009	2010	2011	2012
Kuolleet ja lopetetut, kpl	5096	6115	7326	6356
Hävitystapa ilmoitettu, kpl	4923	6063	7150	6354
Hävitystavat, koko maa:				
Käsittelylaitos	2690	3245	3633	2976
Hautaus	1725	1962	2324	2478
Poltto	151	224	275	225
Muu	357	632	918	666
Yhteensä	4923	6063	7150	6345
Hävitystavat, keräilyalue:				
Käsittelylaitos			3554	2943
Hautaus			906	756
Poltto			155	177
Muu			678	502
Yhteensä			5293	4378
Hävitystavat, syrjäinen alue:				
Käsittelylaitos			79	33
Hautaus			1418	1722
Poltto			120	48
Muu			240	164
Yhteensä			1857	1967

Kuolleet siat, siipikarja ja turkiseläimet

Sikojen ja siipikarjan raatoja tuli vuonna 2012 keräilyn kautta Honkajoki Oy:lle yhteensä 7,1 milj. kg. Vuonna 2011 ja 2010 vastaanotetut määrät käsittelylaitoksissa olivat 7,2 milj. kg ja 7,1 milj. kg. Muista hävitystavoista ei ole saatavilla tietoa. Käsiteltyjen turkiseläinten ruhojen määrä oli vähentynyt edellisestä vuodesta huomattavasti. Minkinruhoja käsiteltiin Honkajoen käsittelylaitoksilla 58,12 tn (v. 2011 1214 tn) ja keuruhoja 9,36 tn (v. 2011 170 tn).

Käsitlemättömien sivutuotteiden käyttö eräiden eläinten ruokintaan

Toimijan on tehtävä aloitusilmoitus käsitlemättömien sivutuotteiden käytöstä sivutuoteasetuksen (EY) N:o 1069/2009 19 artiklan mukaisten eläinten ruokintaan sen alueen kunnaneläinlääkärille, jonka alueella sivutuotteita tullaan käyttämään. Kun kyseessä on luonnonvaraisten eläinten ruokinta (haaskakäyttö), kunnaneläinlääkäri rekisteröi haaskatoimijan ja -paikan tiedot aloitusilmoituksen perusteella eläinten pito- paikkarekisterin osana toimivaan haaskarekisteriin. Lisäksi luonnoneläinten ruokinnan osalta jokaisesta käyttökerrasta on ilmoitettava sivutuotteiden keräyskunnan ja käyttökunnan kunnaneläinlääkärille ennen kuin sivutuotteita viedään haaskapaikalle. Kunnaneläinlääkärin tulee kieltää sivutuotteiden käyttö, mikäli haaska-aineksessa on tautiriski tai lääkettä. Kunnaneläinlääkärin, jonka toimialueelta sivutuotteet kerätään, on tarvittaessa tarkastettava sivutuotteet ennen niiden käyttöä. Kunnaneläinlääkärin tulee lisäksi tehdä tarpeen mukaan tarkastuskäyntejä paikkoihin, joissa sivutuotteita käytetään. Valvontaviranomaisella on lisäksi velvollisuus seurata alueen karhunkaatolupien käyttöä, jotta luokan 2 ainesta ei käytetä ruokinnassa karhunmetsästyksen ollessa käynnissä.

Haaskapaikkarekisterin mukaan vuonna 2012 Suomessa oli 179 haaskatoimijaa (126 kpl v. 2011), joilla oli yhteensä 210 haaskaruokintapaikkaa (v. 2011 143 kpl). Eniten haaskapaikkoja oli Pohjois-Suomen (70 kpl) ja Itä-Suomen (50 kpl) aluehallintovirastojen alueilla. Myös Lounais-Suomen aluehallintoviraston sekä Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintoviraston alueilla oli molemmilla yli 30 haaskapaikkaa. Valtaosa haaskapaikoista on perustettu karhujen kuvausta ja katselua varten. Ammattimainen ja laajamittainen luontokuvaus- ja katselutoiminta on keskittynyt itäiseen Suomeen. Vain Pohjois-Suomen ja Etelä-Suomen aluehallintovirastosta raportoitiin haaskapaikkatarkastuksista vuonna 2012. Raporttien mukaan tarkastuksia tehtiin seitsemään haaskaruokintapaikkaan. Näissä tarkastuksissa toiminta todettiin pääosin asianmukaiseksi. Tarkastusten yhteydessä toimijoita muistutettiin haaskapaikan siivoamisesta ja kirjanpito- ja ilmoitusvelvollisuudesta. Käyttöilmoituksista raportoitiin vain Etelä-Suomen aluehallintovirastosta.

Haaskanpitäjien ja haaskapaikkojen määrät lisääntyivät merkittävästi vuonna 2012. On mahdollista, että osa rekisteriin lisätyistä uusista toimijoista on jo aiemmin toimintansa aloittaneita, mutta vasta myöhemmin rekisteröityneitä. Lisäksi toimijoiden rekisteröitymistä on lisännyt valvonnan tehostuminen niillä alueilla, joilla toimijoita on paljon. Sellaisissa tapauksissa, joissa haaska sijaitsee toimijan omalla maalla ja haaskaksi viedään pieniä määriä omalta tilalta peräisin olevaa ainesta, ei ilmoittamista nähdä mielekkäänä. Luontokuvaukseen ja -katseluun tarkoitettu haaskojen pito on usein ammattimaista liiketoimintaa, jolloin määräysten ja säädösten noudattamiseen suhtaudutaan tarkemmin.

BSE-näytteenotto luokan 1 käsittelylaitoksessa, valvonta ja sen toteutuminen

Luokan 1 käsittelylaitoksen BSE-näytteenottoa valvovan kunnaneläinlääkärin on huolehdittava, että kaikista laitokseen toimitetuista yli 48 kk ikäisistä itsestään kuolleista tai lopetetuista nautaeläimistä ja yli 18 kk ikäisistä lampaista ja vuohista lähetetään

näyte Eviraan tutkittavaksi. Kunnaneläinlääkäri vastaa näytteenoton säännöstenmukaisuudesta ja luotettavuudesta. Fyysisen näytteenoton suorittavat kunnaneläinlääkäriin kouluttamat käsittelylaitoksen työntekijät. Kunnaneläinlääkäri raportoi kuukausittain Eviraan suorittamistaan valvontakäynneistä, otetuista näytemääristä sekä tapauksista, joissa näytettä ei jostain syystä saatu.

Käsittelylaitokseen tuli vuonna 2012 laitosta valvovan eläinlääkäriin kuukausiraporttien mukaan 11 140 kpl yli 48 kk ikäistä nautaa (vuonna 2011 määrä oli 12 511 kpl). Näyte saatiin otettua n. 97 %:sta raatoja. Ne raadot, joista näytettä ei saatu, olivat pääosin pahoin tulipaloissa tuhoutuneita tai eläinsuojelutapausten yhteydessä löydettyjä pilaantuneita raatoja. Kesäaikana oli myös jonkin verran pahoin pilaantuneita raatoja, joista näytettä ei pystytty ottamaan. Yli 18 kk ikäisten lampaiden ja vuohien raatoja tuli käsittelylaitokseen yhteensä 1551 kpl. Näyte saatiin otettua 94 %:sta raatoja.

Sivutuotteiden tuonti ja vienti

Sivutuotteille myönnettiin tuontilupia vuonna 2012 yhteensä 22 kappaletta: 9 kpl teurastuksen kalasivutuotteille, 12 kpl teurastuksen sivutuotteille (nisäkkäät ja linnut) ja 1 kpl tutkimustarkoitukseen. Tuojaksi rekisteröitiin yhteensä 33 toimijaa ja viejäksi 18 toimijaa. Tuontirekisteröinnit koskivat luokan 2 käsiteltyjä lantatuotteita, teknisiä verituotteita, eläinten ruokintaan tarkoitettuja kalaproteiineja/kalajauhoja/kalaöljyjä/verituotteita/porsasrehuja/kalanpoikasrehuja, lannoitevalmistekäyttöön tarkoitettua käsiteltyä eläinvalkuuaista, nahkoja ja vuotia, höyheniä, eläimistä saatuja raaka-aineita sisältäviä lannoitetuotteita sekä luokan 3 renderöityä rasvaa. Vientirekisteröinnit koskivat luokan 2 sivutuotteita (pakastettuja minkinnahkoja ja ruhoja sekä käsiteltyä ketturasvaa), nahkoja ja vuotia, käsiteltyä eläinvalkuuaista, höyheniä, luokan 1 ja 2 eläinrasvaa, luokan 3 käsiteltyä eläinperäistä proteiinia ja kalasivutuotteita.

TRACES-järjestelmään raportoidaan sivutuotteista vain luokkien 1 ja 2 sivutuotteet sekä luokan 3 käsitelty eläinvalkuuainen. Sivutuotteista suurin osa on luokan 3 aines- ta, jota pääsääntöisesti ei raportoida lainkaan TRACES-järjestelmään.

Rajatarkastusasemilla Helsingissä (satama ja lentokenttä), Vaalimaalla ja Haminassa kirjattiin yhteensä 442 sivutuote-erää, joista 93 oli kauttakuljetuksia. Suurin osa Suomeen jääneestä tuonnista oli eläimistä saatavia eläinten rehuja (238 erää), muihin tuotuihin sivutuotteisiin kuuluivat siemenneste, verituotteet, vuodat ja nahat sekä trofeet.

3 TOIMINNAN JA TUOTTEIDEN SÄÄNNÖSTENMUKAISUUS

3.1 Todetut puutteet ja niiden yleisyys

Sivutuotealalla on useita erityyppisiä toimijoita ja siten myös todetut puutteet vaihtelevat paljon. Puutteita havaittiin eniten kirjanpidossa, kaupallisissa asiakirjoissa ja omavalvonnassa. Lisäksi yksittäisiä puutteita havaittiin mm. laitusrakenteissa ja yleisessä hygieniassa. Valvontaviranomaiset kirjasiivat havaitsemansa puutteet ja edellytetyt toimenpiteet tarkastuspöytäkirjoihin ja antoivat tarvittaessa määräaikoja puutteiden korjaamiselle.

3.2 Puutteiden analyysi

Erilaisista tarkastuskertomuspohjista ja puutteiden luokittelusta johtuen säännösten- vastaisuuksien taulukoinnissa on laitostyyppikohtaisia eroja. Puutteita havaittiin jonkin verran kaikenkokoisten sivutuotetoimijoiden kohdalla.

Puutteiden esiintyminen

Kunnan- ja läänineläinlääkäreiden sekä tarkastuseläinlääkäreiden suorittama laitosvalvonta

Kunnaneläinlääkäreiden tarkastuskertomuksiin kirjaamien säännöstenvastaisuuksien määrä pieneni edellisiin vuosiin verrattuna, mutta toisaalta myös tarkastuksia tehtiin selvästi edellisiä vuosia vähemmän. Vuonna 2010 tarkastuksia tehtiin 77 ja niissä havaittiin noin 50 puutetta, vuonna 2011 tarkastuksia tehtiin 67 ja puutteita kirjattiin noin 30, vuonna 2012 tarkastuksia tehtiin 43 ja niissä havaittiin noin 20 puutetta.

Kunnaneläinlääkäreiden valvomien laitosten (polttolaitokset, tekniset laitokset, tekniset varastointilaitokset, tilarehustamot) tarkastukset tehdään tarkastuskertomuspohjan avulla. Sivutuotealan laitosten valvontakäynneillä havaitut säännöstenvastaisuudet on jaoteltu kolmeen kategoriaan niistä eläinten ja ihmisten terveydelle aiheutuvan riskin perusteella. Kahden korkeimpaan luokkaan (1 ja 2) arvioidun puutteen osalta valvontaviranomainen asettaa toimijalle määräajan, jonka kuluessa puute on korjattava. Viranomainen ilmoittaa myös ajankohdan, jolloin korjaavan toimenpiteen suorittaminen tarkastetaan. Laitostarkastusten yhteydessä todetut säännöstenvastaisuudet ja niiden yleisyys on koottuna taulukoon 4a.

Taulukko 4a. Kunnaneläinlääkäreiden laitostarkastuksissa toteamat säännöstenvastaisuudet ja niiden yleisyys.

Säännöstenvastaisuus	Riskiluokka	Yleisyys, kpl
Kaupalliset asiakirjat ja kuljetusmerkinnät (TE)	3	1
	2	2
Rehuraaka-aineen säilytys (TR)	3	1
Sivutuotteiden säilytys (PO), (TE)	3	1
	2	2
Yleinen hygienia (TR), (TE), (PO)	3	3
	2	2
Kirjanpito (TE), (PO)	3	4
	2	4
Polttolämpötilan todentaminen (PO)	1	1

(TR) Tilarehustamo, (TE) Tekninen laitos, (PO) Poltto-/rinnakkaispolttolaitos

Säännöstenvastaisuuksia kirjattiin yhteensä noin 20 kappaletta. Valtaosa oli luokkaan 3 kuuluvaksi todettuja puutteita. Eniten puutteita ilmeni kirjanpidossa ja yleisessä hygieniassa. Polttolaitosten uunien polttolämpötilan todentaminen parani edelliseen vuoteen verrattuna valvonnan ohjauksen myötä, ja osa kunnaneläinlääkäreistä otti käyttöön kannettavan lämpömittarin, jolla lämpötila voidaan todentaa. On myös todennäköistä, että tarkastusmäärien vähenemisen takia puutteita polttolämpötiloissa tuli esiin kokonaisuudessaan vähemmän kuin edellisellä vuonna. Toimijoille annetut määräajat puutteiden korjaamiseksi vaihtelivat muutamasta kuukaudesta seuraavaan vuositarkastukseen.

Kunnaneläinlääkäreiden tekemissä tarkastuksissa lemmikkieläinten ruokia valmistaviin laitoksiin puutteet luokitellaan vakaviin puutteisiin ja tavanomaisiin puutteisiin niistä eläinten ja ihmisten terveydelle aiheutuvan riskin perusteella. Kaikkien puutteiden korjaamiselle on asetettava määräaika. Luokan 3 käsittelylaitoksiin ja turkisrehusekoittamoihin havaittiin yhteensä 16 tavanomaista puutetta. Vakavia puutteita ei havaittu. Havaitut puutteet liittyivät omavalvontasuunnitelmaan ja HACCP-järjestelmään, kirjanpitoon, pakkausmerkintöihin ja kunnossapitoon, kalibrointeihin, sekä salmonellalöydösten ilmoittamatta jättämiseen.

Läänineläinlääkäreiden tekemissä tarkastuksissa väliasteen laitoksissa todettiin puutteita tai päivittämisen tarpeita merkinnöissä ja kuljetusasiakirjoissa. Luokan 1 ja 2 käsittelylaitoksista läänineläinlääkärit tarkastivat vain yhden. Tässä tarkastuksessa puutteita ei havaittu.

Teurastamoiden sivutuotetarkastuksissa 8 teurastamolla ei havaittu sivutuotteisiin liittyviä puutteita. Poikkeamia havaittiin 9 tarkastetussa teurastamossa. Yleisimmät puutteet liittyivät päivittämättömiin omavalvontasuunnitelmiin. Lisäksi havaittiin puutteita keräysastioiden merkinnöissä ja kunnossa, kaupallisissa asiakirjoissa sekä riskiaineiden värjämisessä

Teurastamoiden yhteydessä olevien keräyskeskusten tarkastuksissa tarkastuseläinlääkärit kirjasivat yhteensä 23 tavanomaista puutetta. Puutteet liittyivät omavalvontasuunnitelmiin ja HACCP-järjestelmiin, kirjanpitoon, kaupallisiin asiakirjoihin, pakkausmerkintöihin, puhtaanapitoon, rakenteisiin, mikrobiologisiin analyysihin ja sivutuotteiden merkitsemiseen. Vakavia puutteita ei havaittu. Eniten puutteita tai päivittämisen tarpeita havaittiin sivutuotteita koskevissa omavalvontasuunnitelmissa ja omavalvontakirjanpidossa.

Tarkastus-, kunnan- ja läänineläinlääkäreiden valvomisessa keräyskeskuksissa, lemmikkieläinten ruokia valmistavissa laitoksissa, käsittelylaitoksissa ja turkisrehusekoitamoissa havaitsemat puutteet vastasivat luonteeltaan tarkastuseläinlääkäreiden havaitsemia puutteita, eikä puutteiden määrässä tai laadussa ollut merkittäviä muutoksia edelliseen vuoteen verrattuna. Omavalvontasuunnitelmista ja HACCP-järjestelmistä löytyy vähintään pientä päivitettävää useimmissa tarkastuksissa, samoin erilaiset yksittäiset kirjanpitoon ja kaupallisten asiakirjojen täydentämiseen liittyvät laiminlyönnit ovat hyvin yleisiä.

Eviran rehu- ja lannoitevalvontayksikön suorittama laitosvalvonta

Sivutuotteita rehukäyttöön prosessoiviin tai varastoiviin laitoksiin tehtiin vuonna 2012 yhteensä 40 tarkastusta, joista 7 oli hyväksymistarkastuksia. Luokan 1 puutteita havaittiin neljä, luokan 2 puutteita 25 ja luokan 3 puutteita 46. Kehitysehdotuksia annettiin yhteensä 23. Havaitut puutteet liittyivät omavalvontasuunnitelmiin, HACCP-järjestelmiin, kaupallisiin asiakirjoihin, sivutuotteiden ja niistä johdettujen tuotteiden merkitsemiseen, kirjanpitoon (puhdistus, perehdytys, mittalaitteiden kalibrointi), epäsiisteyteen, pakkausmerkintöihin, näytteenottoon ja näytteiden analysoimiseen sekä rakenteisiin. Em. puutteita luokiteltiin sekä luokan 2 että luokan 3 puutteiksi puutteen laajuudesta riippuen. Teurastamojen yhteydessä olevien keräyskeskusten valvonta siirrettiin kokonaisuudessaan tarkastuseläinlääkäreille vuoden 2012 alussa. Tarkastuseläinlääkäreiden keräyskeskuksissa suorittama valvonta otettiin rehu- ja lannoitevalvontayksikön auditointisuunnitelman piiriin. Tällä toimenpiteellä vähennettiin päällekkäistä valvontaa.

Luokan 1 puutteita kirjattiin neljä kappaletta, mikä oli merkittävä muutos edelliseen vuoteen verrattuna (0 kpl). Kaikki luokan 1 puutteet liittyivät lopputuotteiden mikrobiologisten analyysien täydelliseen laiminlyöntiin. Kahdella näistä laiminlyönneistä oli jo ehtinyt olla suoria vaikutuksia tuoteturvallisuuteen. Luokan 2 ja 3 puutteet liittyivät omavalvontaan ja HACCP-järjestelmään (yleisin puute), kirjanpitoon (mm. pesut, tuotanto, kalibroinnit, kylmätilojen lämpötilaseuranta), sivutuoteluokkien merkitsemiseen ja kaupallisiin asiakirjoihin. Havaitut puutteet noudattavat aikaisempien vuosien linjaa.

Sivutuotteita lannoitevalmistekäyttöön prosessoiviin laitoksiin tehtiin vuonna 2012 yhteensä 31 tarkastusta. Lannoitevalmistean alan laitosten tarkastusten yhteydessä havaitut puutteet liittyivät pääasiassa omavalvontasuunnitelman sisältöön ja toteutukseen.

Vakavimmat puutteet liittyivät lämpötilaseurannan ja tuotteen hygienian laiminlyöntiin sekä raaka-aineisiin.

Sääntöjenvastaisuudet ja puutteet on luokiteltu seuraavasti:

- Luokka 1: Eläinten, ihmisten tai ympäristön turvallisuudelle aiheutuu vaaraa.
- Luokka 2: Selkeä sääntöjen vastaisuus tai puute, josta ei kuitenkaan aiheudu välitöntä vaaraa eläinten, ihmisten tai ympäristön turvallisuudelle.
- Luokka 3: Kyseessä on lievä puute tai yksittäistapaus toiminnan ollessa kuitenkin pääpiirteittäin vaatimusten mukaista.
- Kehitysehdotukset eivät ole toimijaa velvoittavia.

Taulukko 4b. Eviran rehu- ja lannoitevalvontayksikön laitostarkastuksissa toteamat säännöstenvastaisuudet ja niiden yleisyys

Tarkastettava toimija	Tarkastusten määrä (kpl)	Luokan 1 puute	Luokan 2 puute	Luokan 3 puute (+ kehitysehdotukset)
Luokan 1 käsittelylaitos	1	0	0	1+1
Luokan 2 käsittelylaitokset	5	0	4	4+1
Luokan 3 käsittelylaitokset	2	0	1	1+0
Rehusekoittamot	8	0	2	19+9
Keräyskeskukset	4	2	2	3+2
Lemmikkieläin ruokia valmistavat laitokset	15	2	14	17+10
Rehujen varastointilaitos (sivutuote)	5	0	2	1
Lannoitevalmistealan laitos	31	3	18	22 *)

*) Kehitysehdotuksia ei ole tilastoitu.

Sivutuotteiden säännöstenvastainen hävittäminen

Säännöstenvastaisesti haudattuja nautojen määrä on vähentynyt Suomessa vuosi vuodelta. Taulukossa 5 on esitetty kerättyjen ja haudattujen nautojen määrät keräilyalueella nautarekisterin mukaan vuosilta 2007 – 2012.

Taulukko 5. Tiloilla kuolleet ja lopetetut naudat ja niiden hävittäminen keräilyalueella 2007-2012

Vuosi	Kuolleita	Kerättyjä	Haudattuja
2007	38 809	29 091 (75 %)	5685 (15 %)
2008	35 221	30 759 (87 %)	3666 (10 %)
2009	35 015	31 648 (90 %)	2856 (8 %)
2010	38 663	35 743 (93 %)	2545 (7 %)
2011	37 597	35 342 (94 %)	2055 (5,5 %)
2012	35 884	34 066 (95 %)	1636 (4,5 %)

Säännöstenvastaisesti haudattujen nautojen määrä keräilyalueella on vähentynyt kaikkien aluehallintovirastojen alueella. Seuraavassa taulukossa on nautarekisterin tietojen perusteella keräilyalueella ja syrjäisellä alueella haudatuksi ilmoitettujen raatojen määrä lääninhallitusten alueilla vuosina 2008 - 2009 ja aluehallintovirastojen alueilla vuosina 2010- 2012.

Taulukko 6. Hautaamalla hävitetyt kuolleet naudat 2008 - 2012.

Lääni/AVI	2008	2009	2010	2011	2012
ESLH/ ESAVI*	409	351	296	260	190
LSAVI*			162	156	129

LSLH/LSSAVI*	1737	1345	1177	964	751
ISLH/ISAVI*	885	709	566	452	378
OULU 1/PSAVI 1*	618	451	344	223	190
OULU 2/PSAVI 2	930	1400	1132	1031	1039
LAVI	1657	1791	2252	1894	1920
ÅLAND	352	366	393	368	381
YHTEENSÄ	8596	6413	6322	5348	4978

*keräilyalue

Lampaiden ja vuohien raatoja hävitettiin vähemmän kuin edellisenä vuonna, mutta hävitystapojen suhteelliset osuudet pysyivät lähes samoina kuin vuonna 2011. Lampaista ja vuhia hävitettiin keräilyalueella edelleen suhteellisen paljon hautaamalla. Hävitystavaksi oli merkitty ”muu” 11 %:ssa tapauksista. On todennäköistä, että kuolleiden lampaiden ja vuohien ruhoja käytetään esimerkiksi lemmikkien ruoaksi. Sikoja ja siipikarjaa hävitettiin raatokeräilyn kautta lähes saman verran kuin vuonna 2011.

Turkiseläinten käsittelymäärien merkittävään vähenemiseen on syynä turkiseläinten ruhojen lisääntynyt käyttö rehuna. Lisäksi yksi uusi käsittelylaitos aloitti toimintansa. Tilat ovat myös ottaneet käyttöönsä lisää polttolaitoksia, joissa itsestään kuolleiden tai lopetettujen turkiseläinten ruhot voidaan polttaa käsittelylaitokselle toimittamisen sijaan. Turkiseläinten ruhoja viedään mm. Puolaan ja Viroon nahkottavaksi entistä enemmän, jolloin ruhoja ei hävitetä Suomessa.

Muun valvonnan yhteydessä teurastamoissa esille nousseet säännöstenvastaisuudet

Eräs teurastamo oli useiden vuosien ajan hävittänyt luokan 2 ja 3 teurassivutuotteita lainsäädännön vastaisesti toimittamalla ne lannan mukana peltoon. Asian tultua ilmi toimija aloitti välittömästi sivutuotteiden toimittamisen käsittelylaitokseen. Asian käsittely on vielä kesken. Lisäksi tuli ilmi tapauksia, joissa tilalta oli toimitettu useita kymmeniä nautoja kerralla raatokeräilyyn tai ne oli kotiteurastettu. Epäilyttävien suurten kotiteurastus- tai hävitysmäärien tullessa tietoon tapauksia on selvitetty tarkemmin.

Kartoituskäyntien yhteydessä neljässä pienteurastamossa havaittiin sivutuotelainsäädännön noudattamiseen liittyviä laiminlyöntejä. Yhdessä pienteurastamossa TSE-riskiainesta oli haudattu maahan, sivutuotteisiin liittyvä kirjanpito oli puutteellinen ja sivutuotteiden mukana ei toimitettu kaupallista asiakirjaa. Toimijaa kuultiin asiasta, ja asia hoitui kuntoon ilman määräystä.

Toisessa pienteurastamossa havaittiin puutteita sivutuotteiden käsittelyssä ja lähettämässä sekä TSE-riskimateriaalin värjäämisessä. Lisäksi sivutuotteiden mukana ei toimitettu kaupallista asiakirjaa. Toimijalle annettiin elintarvikelain 23/2006 53§:n mukainen kehoitus korjata kyseiset epäkohdat määräaikaan mennessä. Teurastamoon tehtiin uusi valvontakäynti, jolla havaittiin, että toimija oli tehnyt edellytetyt toimenpiteet.

Kolmannessa tapauksessa havaittiin puutteita sivutuotteiden käsittelyssä ja hävittämisessä. Sivutuotteita oli kompostoitu teurastamon yhteydessä. Toimijaa kehoitettiin korjaamaan epäkohdat, ja toimija toimi kehotuksen mukaisesti.

Neljäs tapaus liittyi TSE-riskiaineksen kompostointiin muun sivutuotteen mukana teurastamon alueella sijaitsevassa maakompostissa. Toimijaa kiellettiin jatkamasta hautaamista/kompostointia ja määrättiin hävittämään kompostin koko sisältö luokan 1 sivutuotteena. Toimija toimi määräyksen mukaisesti.

Puutteista aiheutuvat riskit

Viranomaisvalvonnan toteutuminen asetuksissa ja ohjeistuksessa määriteltyä heikkommin johtaa siihen, etteivät toimijat saa palautetta eivätkä neuvontaa toimintansa parantamiseksi eikä rikkomuksiin puututa riittävän tehokkaasti. Asetusten vastainen toiminta voi näin ollen jatkua pitkään, jolloin riski aiheuttaa vaaraa ihmisten ja eläinten terveydelle, rehuketjun turvallisuudelle, elintarvikeketjulle ja ympäristölle kasvaa.

Tehdyissä laitostarkastuksissa edelleen havaitut puutteet kuljetusasiakirjoissa ja kirjanpidoissa johtavat sivutuotteiden jäljitettävyyden heikkenemiseen. Puutteet yleisessä hygienian tasossa ja sivutuotteiden säilytyksessä muodostavat riskin etenkin rehuksi päätyvien sivutuotteiden kohdalla.

Puutteet omavalvontasuunnitelmassa ja HACCP-järjestelmässä voivat johtaa virheeliseen riskinarviointiin ja toimenpiteiden kohdentamiseen tuoteturvallisuuden kannalta epäolennaisiin asioihin. Laadunvarmistuksen puutteet voivat johtaa siihen, että esim. salmonella ja muut haitalliset aineet jäävät toteamatta. Merkintöjen puutteet voivat aiheuttaa sekaannusta rehujen valmistuksessa tai käytössä, joskaan varsinaisia turvallisuuden kannalta vakavia tapauksia ei tullut esille. Puutteelliset siivoukset ja tuotanto- ja varastotilojen huono kunto lisäävät tuhoeläinten ja sitä kautta tautien leviämisen riskiä.

Kokonaisten naudan raatojen sekä kotiteurastuksen sivutuotteiden hautaaminen eläintiheällä keräilyalueella sisältää riskin ihmisten ja eläinten terveydelle sekä ympäristölle. Hautauspaikan väärä sijainti, valvonnan puute sekä liian lähelle pintaa tapahtuva hautaaminen voivat aiheuttaa mahdollisen taudin leviämisen tai tarttumisen hyönteisten tai muiden eläinten välityksellä. Lisäksi riskinä on pohjaveden saastuminen. BSE:n / TSE:n tarttuvuuden alenemisesta hautaamisen jälkeen on hyvin vähän tietoa.

Käsittämättömien sivutuotteiden käytön osalta aloitus- ja käyttöilmoitusten tekemättä jättäminen vähentää kunnaneläinlääkäriin mahdollisuuksia tarkastaa luonnoneläinten ruokintaan aiottu paikka, toimintatavat ja käytettävät sivutuotteet. Tämä on ongelmallista etenkin ammattimaisessa haaskanpidossa, jossa käytettävien sivutuotteiden määrä voi olla hyvinkin suuri ja ne ovat alkuperältään useasta eri paikasta. Tällöin on mahdollista, että haaskakäyttöön päätyy materiaalia, jossa on lääkejäämiä tai eläintaudin leviämisen riski. Toisaalta kunnaneläinlääkäriin tekemät tarkastukset ovat pitkälti keskittyneet alueille, joilla haaskatoiminta on runsasta ja jossa käytettyjen sivutuotteiden määrä on suurinta. Näin ollen voidaan katsoa, että valvonta on kohdistunut riskiperusteisesti oikein. Ilmoitusmenettelyn tarkoituksena on paitsi sivutuotteiden loppukäytön valvonta, myös sivutuotteen alkuperäpaikan eli käytännössä sikatilan tai kala-alan laitoksen toiminnan valvonta niissä syntyneiden sivutuotteiden osalta. Siten myös sivutuotteiden säännöstenvastaisen käytön aiheuttamat riskit sivutuotteen syntypaikalla kasvavat.

Puutteiden syyt

Toimijoiden säännöstenvastainen toiminta johtuu osittain tiedon puutteesta ja resursien vähyydestä. Esimerkiksi sivutuotteita rehuksi käsittelevillä pienillä toimijoilla ei ole riittävästi asiantuntemusta ja resursseja HACCP-järjestelmien ja laadunvarmistussuunnitelmien laatimiseksi. Kustannukset rajoittavat myös sellaisia tila- ja laiteinvestointeja, joilla voitaisiin parantaa rehujen turvallisuutta. Osittain on kuitenkin kyse tietoisesta säädösten rikkomisesta esimerkiksi taloudellisista syistä johtuen: säännösten noudattaminen aiheuttaa kustannuksia. Tehokkaiden ja oikeasuhteisten seuraamusten puute johtaa osaltaan toimijoiden säännöstenvastaiseen toimintaan. Tähän voisi vaikuttaa myös tarkastusten maksullisuudella: jos kaikki tarkastukset niin Evi-rassa, AVI:ssä kuin kunnissakin olisivat maksullisia, ja toimijoille tehtäisiin selväksi, et-

tä tarkastuksia joudutaan tekemään sitä useammin, mitä useampia ja vakavampia puutteita on havaittu, toimijalla olisi selvä taloudellinen motiivi hoitaa asiat kuntoon kerralla ja nopeasti.

4 AUDITOINNIT JA MUU SAATU PALAUTE

FVO:n suorittamat tarkastukset

Sivutuotteisiin liittyviä FVO:n tarkastuksia ei tehty vuonna 2012.

Auditoinnit

Tarkastuseläinlääkäreiden teurastamojen yhteydessä olevissa keräyskeskuksissa suorittama valvonta otettiin osaksi rehu- ja lannoitevalvontayksikön auditointisuunnitelmaa. Auditointeja tehtiin kaksi, ja niissä havaittiin yhteensä kaksi poikkeamaa ja neljä kehittämiskohdetta. Molemmissa tapauksissa tarkastuseläinlääkäri laati suunnitelman poikkeamien korjaamiseksi ja kehittämiskohteiden huomioimiseksi ja toteutti toimenpiteet aikataulussa.

5 ENNALTAEHKÄISEVÄT JA KORJAAVAT TOIMENPITEET

5.1 Toimijoiden säädösten tuntemuksen varmistaminen

Säännölliset tarkastukset ja niiden kohdentaminen riskiperusteisesti parantavat toimijoiden lainsäädännön tuntemusta ja sen vaatimusten noudattamista. Valvontaviranomaisia kouluttamalla on pyritty välittämään ajankohtaista tietoa säädöksistä myös toimijoille. Uusia toimijoille suunnattuja ohjeita laadittiin ja vanhoja päivitettiin. Evira oli mukana Siipikarjan hyvä hygienioppaan päivittämisessä.

5.2 Toimijoille annetut seuraamukset ja puutteiden korjaamistoimenpiteiden varmistaminen

Useimmissa tapauksissa korjaavien toimenpiteiden toteutus todennettiin toimijan lähettämän selvityksen perusteella. Tarpeen vaatiessa valtuutettu tarkastaja tai paikallinen valvova viranomaisena, kuten kunnaneläinlääkäri tai tarkastuseläinlääkäri, tarkasti yksittäiset korjaavat toimenpiteet paikan päällä. Korjaavat toimenpiteet tarkastettiin kuitenkin viimeistään seuraavan tarkastuskäynnin yhteydessä. Tarkastuskäynnejä lisättiin, jos toiminnassa todettiin paljon puutteita tai ne olivat luonteeltaan vakavia. Yhtään rekisteröintiä tai hyväksyntää ei tarkastuksissa todettujen puutteiden perusteella peruutettu.

Kunnaneläinlääkärit kävivät tarvittaessa tilalla tarkastamassa tilanteen, jos oli aihetta epäillä sivutuotteiden laitonta hävittämistä. Myös eläinrekisteritietojen perusteella on tehty tarkastuksia, jos on tullut ilmi, että eläimiä on haudattu epätavallisen paljon. Valvontaviranomaiset antoivat joitakin määräyksiä toimijoille hävittää raadot jatkossa säännöstenmukaisesti.

5.3 Valvontajärjestelmään liittyvät korjaavat toimenpiteet

FVO:n tarkastuksessa vuonna 2011 todettiin, että Suomessa käytössä on järjestelmä eläimistä saatavien sivutuotteiden ja niistä johdettujen tuotteiden käsittelyyn, kuten asetuksessa (EY) N:o 1069/2009 ja asetuksessa (EU) N:o 142/2011 edellytetään. Kaikkia asiaan liittyviä vaatimuksia ei kuitenkaan täysin noudateta eräillä osa-alueilla.

Lisäksi valvontaketjussa havaittiin heikkouksia virallisen valvonnan järjestelmässä. Tämän seurauksena 14.3.2012 aloitettiin projekti kansallisen sivutuotevalvonnan kehittämissuunnitelman laatimiseksi. Sen tavoitteena on selvittää syyt valvontajärjestelmässä havaittuihin heikkouksiin, paikallistaa järjestelmän kehityskohteet ja ehdottaa käytännön toimenpiteitä valvonnan ja valvontajärjestelmän tehostamiseksi. Tarkoituksena on arvioida sivutuotevalvonnan tilanne eri valvontaviranomaisten ja valvottavien sektoreiden näkökulmista sekä hakea uusia ratkaisuja sivutuotevalvonnan järjestämiseen ja tehtävänjakoon. Projekti päättyi 30.4.2013.

Uusi maa- ja metsätalousministeriön asetuksen 1193/2011 mukainen sivutuotevalvontaohje otettiin käyttöön keväällä. Ohjeen avulla pyrittiin paremmin ottamaan huomioon valvonnan riskiperusteisuus. Ohjeessa mm. määritellään vuosittain tarkastettavien laitosten osuus laitosten kokonaismäärästä.

Maa- ja metsätalousministeriö aloitti sivutuotelain valmistelun. Lain tavoitteena on mm. saattaa tietyt sivutuotteisiin liittyviä kansallisia vaatimuksia lain tasolle ja selkeyttää hallinnollisten pakkokeinojen käyttöä sekä viranomaisten välistä tehtävänjakoa sivutuotesektorilla. Lain on tarkoitus tulla voimaan vuoden 2014 aikana. Sivutuotevalvonnan kehittämissuunnitelman ja uuden lainsäädännön myötä valtakunnalliseen sivutuotevalvontaan on odotettavissa muutoksia lähivuosina.

Taulukkoon 7 on listattu toimijoille ja valvojille laadittu sivutuotteisiin liittyvä kirjallinen ohjeistus. Muuta ohjeistusta ja neuvontaa on annettu puhelimitse, sähköpostitse, paikalla sekä erilaisten koulutustilaisuuksien muodossa. Sivutuotteisiin liittyvää koulutusta annettiin sekä toimijoille että valvojille yhteensä 17 eri tilaisuudessa. Tilaisuuksiin osallistui yhteensä noin 600 henkilöä. Turkisrehusektoria koulutettiin tilarehustamopäivien yhteydessä, tarkastuseläinlääkäreitä ja lihantarkastajia heille suunnattujen jatkokoulutuspäivien yhteydessä. Läänineläinlääkäreitä koulutettiin Evira-AVI-neuvottelupäivillä ja eläinlääkäriopiskelijoille pidettiin luentoja sivutuoteasioista osana Eläinlääketieteellisen tiedekunnan opetusta. Myös kuntien elintarvikevalvoja koulutettiin sivutuotevalvonnasta elintarvikealan laitoksissa.

Taulukko 7. Viranomaisille ja toimijoille laadittu ohjeistus

	2010	2011	2012
Ohjeet toimijoille ja/tai valvojille			
- päivitytetyt, kpl		2	2
- uudet, kpl	3	4	5

6 TOIMINNAN RESURSSIT

Evira on sivutuotteisiin liittyvän valvonnan keskusviranomainen, jonka tehtävänä on mm. toimeenpanotehtävien johtaminen, kehittäminen ja ohjaaminen, koulutus, riskinhallinta ja osaltaan myös valvonta. Tehtävä on hajautettu Eviran valvontaosastossa eri yksiköihin pääsääntöisesti sen mukaan, minkä lainsäädännön mukaisen toiminnan ohjauksesta kukin yksikkö on vastuussa. Karkeasti jaotellen elintarvikealan toimijoiden sivutuotevalvonnan osalta tehtävä kuuluu elintarvikehygieniayksikölle (HYGI), rehu- ja lannoitevalmistesektorin osalta rehu- ja lannoitevalmisteyksikölle (RELA) ja muiden sivutuotevalvontakohteiden osalta eläinten terveys ja hyvinvointi -yksikölle (EHYT). Sivutuotteiden kolmasmaatuonnin osalta tehtävä kuuluu raja- ja luomuvontayksikön (RALU) rajatarkastusyksikölle.

Sivutuotevalvonnan toimeenpanosta vastaavat tahot ovat:

- aluehallintovirastojen läänineläinlääkärit

- Eviran LIVA-yksikkö ja sen tarkastuseläinlääkärit
- Eviran RELA-yksikön rehujaosto
- Eviran RELA-yksikön lannoitevalmistejaosto
- kuntien kunnaneläinlääkärit (ja valvontaeläinlääkärit)
- kuntien elintarvikevalvontaviranomaiset
- valtuutetut tarkastajat
- Eviran RALU-yksikön rajaeläinlääkärit
- ELY-keskusten valvontaviranomaiset

Evirassa sivutuotevalvontaan on eri yksiköissä varattu yhteensä noin viisi henkilötyövuotta. Paikallisten valvojien, kuten läänin- ja kunnaneläinlääkäreiden työajastaan sivutuotevalvontaan käyttämä osuus on keskimäärin erittäin pieni (reilusti alle 10 %). Useilla alueilla on läänin-, kunnan- ja valvontaeläinlääkäreiden virkoja täyttämättä, mikä hankaloittaa myös sivutuotevalvontaa. Koska resurssi on sekä valvonnan ohjauksen että toimeenpanon osalta jaettu monelle sellaiselle taholle, joiden työpanoksesta vain osa kuluu sivutuotevalvontaan, on kokonaisresurssin tarkka määrittäminen erittäin vaikeaa. Sivutuotevalvonnan kehittämissuunnitelma ja sivutuotelaki tuovat asiaan mahdollisesti muutoksia.

7 MUUTOKSET SEURAAVIEN VUOSIEN TOIMINTAAN

Sivutuotevalvonnan kehittämissuunnitelmasta ja sivutuotelaista johtuen sivutuotevalvontaan on odotettavissa muutoksia lähivuosina. Uuden sivutuoteasetuksen (EY)1069/2009 ja sen täytäntöönpanoasetuksen (EY) N:o 142/2011 sekä niiden johdosta uusittujen kansallisten asetusten muutosten vaikutukset sivutuotevalvontaan vakiintunevat vuonna 2013. Ensimmäinen Eviran laatima aluehallintovirastoja ohjaava sivutuotevalvontaohje valmistui maaliskuussa 2012 ja sen päivitetty versio toimitettiin läänineläinlääkäreille joulukuussa 2012, joten vuonna 2013 sivutuotevalvonta aluehallintovirastoissa ja kunnissa tehdään täysimääräisesti uuden kansallisen lainsäädännön ja ohjeistuksen mukaisesti.

Sivutuotevalvonnan kehittämissuunnitelmassa esitetään, että sivutuotevalvontaa ja ohjausta keskitettäisiin Evirassa yhteen yksikköön, jossa se voisi toimia esimerkiksi jaostona. Lisäksi esitetään sivutuotevalvontaan liittyvien toimeenpanotehtävien poistamista aluehallintovirastoilta. Aluehallintovirastoille jäisi kuntien valvonnan ohjaukseen liittyvät tehtävät.

Teurastamojen yhteydessä olevien keräyskeskusten valvonta siirtyi vuoden 2012 alussa kokonaan tarkastuseläinlääkäreille. Eviran rehu- ja lannoitevalvontayksikön rooli muuttui näiden laitosten osalta tarkastuksia suorittavasta tarkastuseläinlääkäreitä ohjaavaksi. Muutoksen tavoitteena oli karsia päällekkäistä valvontaa. Tarkastuseläinlääkäreiden suorittama valvonta keräyskeskuksissa otettiin yksikön auditointisuunnitelman piiriin. Auditoinnit aloitettiin vuonna 2012 ja niitä jatketaan samaan tapaan myös tulevana vuosina.

Märehtijöiden ja sikojen kotiteurastuksen sivutuotteiden hautaaminen tullaan kieltämään eläinlajikohtaisilla raatokeräilyalueilla vuonna 2013. Sivutuoteasetuksen mukainen rekisteröintivelvollisuus poistuu vuonna 2013 sellaisilta toimijoilta, jotka valmistaavat johdettuja luokan 2 tai 3 sivutuotteita pienimuotoisesti paikallisille markkinoille. 1.3.2013 lähtien terveistä, kotiteurastetuista naudoista ei tarvitse enää ottaa BSE-näytettä.

Eläintunnistusjärjestelmästä annetun lain nojalla säädettyä maa- ja metsätalousministeriön asetusta eräiden eläinten tunnistamisesta sovelletaan tarhattuihin turkiseläimiin. Asetus mahdollistaa turkistarhojen viennin eläintenpitäjä- ja pitopaikkarekisteriin, jolloin myös lajinsisäistä käyttöä harjoittavat tarhat saadaan rekisteröityä. Rekisteröinti-

velvoite oli toteutettava kesäkuun loppuun 2012 mennessä. Tietoja rekisteröidyistä tarhoista ei ole vielä saatavilla.